

nekih organizacija, poput *People for the Ethical Treatment of Animals* (PETA), koje koriste ženska tijela u političke svrhe te napominje kako prava životinja ne smiju biti promovirana istim opresivnim i eksploatacijskim sloganima patrijarhalnoga društva. Nina Čorić iz udruge *Prijatelji životinja* odbacuje takve kritike pojedinih ekofeministica te govori o svom osobnom iskustvu i praksi njezine udruge u uporabi golog ili "gotovo golog" ljudskog tijela iz aktivističke pozicije, a radi oslobođenja životinja.

Filozofski pristup razmatranoj temi donosi Hrvoje Jurić u tekstu posvećenom pitanjima transhumanističke etike i odnosa prema *drugom*. U svom članku autor promišlja transhumanističku etiku koja bi sagledavala ne samo interese čovjeka već interese svakog živog bića te biocentrizam kao konceptualnu osnovicu za izgradnju etike "koja bi "pokrivala" i ono ljudsko i ono neljudsko".

Suzana Marjanić zainteresirala se za moguće razloge zbog kojih animalističke eko/feminisice nisu posvetile dovoljnu pažnju osvjetljavanju medijski zataškane činjenice o utjecaju mesne i mliječne industrije na globalno zatopljenje. Autorica pritom propitkuje odnos ekofeministica prema poveznicama između žena i životinja, problematici prava, tj. oslobođenja životinja i vegetarijanstvu/veganstvu te na kraju i prema samoj eksploataciji Zemlje.

"Žene-glasnogovornice životinja?" pitanje je koje u istoimenom članku postavlja Mirela Holy, suprotstavljajući se pritom esencijalističkom izjednačavanju žena i prirode. Autorica ističe kako pojedine ekofeministice zastupaju životinje na izrazito akademski načelan i antropocentričan način te naglašava kako dovođenje prostora ljudske kulture i morala u prostor životinjskih kultura može sloviti kao još jedan čin agresije na ekološku i društvenu ravnotežu.

Ovaj broj časopisa *Treća* nudi opširan uvid u pitanja koja tematizira animalistički ekofeminizam. Objavljeni članci vrijedan su doprinos istraživanoj temi te čitatelja zasigurno neće ostaviti ravnodušnim.

Maja PASARIĆ

Marie-Louise von Franz, Interpretacija bajki,
s engleskoga prevela Petra Štok, Scarabeus-na-
klada, Zagreb 2007., 251 str. (Biblioteka "Ani-
ma")

Sasvim slučajno što se tiče izdavačkih svjetova, a u okvirima – poslužimo se Jungovom odrednicom – sinkroniciteta kao četvrtoga počela koje se temelji na tomu da podudarnosti zbivanja u prostoru i vremenu nisu puka slučajnost, prošle su godine na našem bibliotečnom tržištu objavljene dvije knjige koje su umrežene svojim interpretacijskim svjetovima. Riječ je o prijevodu knjige *Interpretacija bajki* jungovske psihologinje Marie-Louise von Franz i knjige *Novo čitanje bajke: arhetipsko, divlje, žensko* Manuele Zlatar, što ju je objavio Centar za ženske studije kao prvu knjigu koja u hrvatskom kulturnom krugu donosi feminističku interpretaciju bajki, a koju autorica kombinira s Jungovom analitičkom psihologijom. Naime, knjiga *Interpretacija bajki* Marie-Louise von Franz je nastala na temelju predavanja o

arhetipskim dimenzijama bajki koja je održala u Institutu C. G. Junga u New Yorku, a prvi je put na engleskom jeziku objavljena 1970. godine. U tim je predavanjima, kao što ističe, studentima i studenticama prikazala vlastito iskustvo koje je stekla doprinosima interpretaciji djela *Symbolik des Märchens* Hedwige von Beit.

Dobro je poznato da su u psihološkim interpretacijama bajki najznačajnije Freudove psihoanalitičke i Jungove dubinskopsihološke studije. Pritom, za razliku od Freuda, koji cjelokupno ponašanje osobe interpretira na temelju postupaka kojima se traže uzroci kompleksa u ranom djetinjstvu, dakle u individualnom nesvjesnom, analitička psihologija u bajkama i mitovima, kojima je dala kudikamo veću ulogu od Freudove psihoanalize, iščitava primordijalne ideje, arhetipove. Među tim univerzalnim simbolima kolektivnog nesvjesnog, koji upućuju na put transformacije i razvoja, najvažniji su persona, animus, anima i sjena.

Dakle, Scarabeus-naklada se za prvi prijevod samostalnoga djela jungovske psihologinje Marie-Louise von Franz odlučila za knjigu (riječ je o prijevodu knjige *Interpretation of Fairy Tales* iz 1996. godine, a koja je prvotno objavljena 1970. godine pod naslovom *An Introduction to the Interpretation of Fairy Tales*) koja donosi psihološku interpretaciju bajki, u okviru koje bajke određuje kao najjednostavnije i najčišće izraze kolektivnog nesvjesnog. Tako u sedmom i posljednjem poglavlju naslovljenom "Sjena, anima i animus u bajkama" Marie-Louise von Franz ističe da iako gotovo sve bajke kruže oko simbola Jastva (najskrivenija bit psihe), u mnogim pričama nailazimo na motive koji podsjećaju na Jungovu koncepciju sjene, animusa i anime, te u navedenom poglavlju izlaže interpretaciju primjera svakog od tih motiva. Tako u tom poglavlju pokazuje kako malobrojne bajke govore o junakinji i njezinoj sjeni, gdje je uobičajen obrazac priča o dobroj i zloj sestri, jednoj obasutoj nagradama, a drugoj kažnjenoj strašnom kaznom. U drugom slučaju, kako autorica demonstrira, može biti riječ o djevojci koju otjera maćeha i koja je zanemarena te mora obavljati najteže kućanske poslove. Zanimljivo je što pritom autorica ističe kako se ženska sjena rijetko javlja u bajkama jer stvarne žene, njezinom prosudbom, nisu osobito oštro odvojene od svojih sjena, a kao primjer navodi bajku *Čupavica*, gdje je problem sjene isprepleten s problemom animusa, što je inače često u bajkama. Isto tako autorica u spomenutom poglavlju, a u cjelini pod nazivom "Moć animusa", iznosi zanimljiv podatak kako je životinjski aspekt animusa prikazan u *Ljepotici i zvijeri*, ali je taj motiv relativno rijedak u bajkama. Podsjetimo da je navedeni motiv u *Ljepotici i zvijeri* interpretirao Joseph L. Henderson, utvrđujući kako velik broj mitova i bajki govori o princu koji je čarolijom zoometamorfoziran u divlju životinju ili tzv. čudovište, a spašen je ljubavlju neke ljubazne djevojke, što simbolizira način na koji animus postaje svjestan.

Riječ je, dakle, o prevodenju bajkovitih mitova amplifikacijom (proširenje zbrajanjem pojedinih paralela) u jungovsku psihologiju i pritom Marie-Louise von Franz u okvirima znanstvene istine, koja je kad je u pitanju autointerpretacija – kao što je poznato – prilično rijedak autorski fenomen, ističe da je svjesna da su interpretacije iz okrilja dubinske psihologije relativne i nisu apsolutno točne. I nadalje pridodaje: "Ipak, interpretiramo iz istog razloga zbog kojega se pripovijedaju bajke i mitovi: zato što je to nadanjujuće, izaziva zadovoljstvo i pomiruje pojedinca s njegovim nesvjesnim instinktivnim temeljem, kako to pripovijedanje bajki oduvijek čini."

Dakle, svojom pažljivo strukturiranom knjigom Marie-Louise von Franz nastoji približiti arhetipsku dimenziju bajki, uz naznake etnoloških i folklornih aspekata, a pritom se od brojnih interpretatora i škola bajki autorica poziva na Maxa Lüthija, koji najznačajnijim elementom bajki smatra činjenicu da su junaci i junakinje bajki, za razliku od recimo junaka pustolovnih priča, apstrakcije, što će reći – arhetipovi. Tako u bajkama apstraktno mjesto i vrijeme, *bezvrijeme i besprostor*, označuju da je riječ o području kolektivnog nesvjesnog. Inače je izraz arhetip, kako Drago Dolinar kao urednik hrvatskoga izdanja napominje, Jung preuzeo iz djela *Corpus Hermeticum* kao i iz djela *De divinis nominibus* Dionizija Areopagite, ali očito je da su ga na taj izbor potakle *ideae principales* svetog Augustina.

Pritom Marie-Louise von Franz upućuje na opasnost od osobnih interpretacija koje poništavaju element arhetipske pripovijesti, s obzirom na to da osobna interpretacija junacima i junakinjama pridaje normalan ljudski ego. Zanimljivo je da se u predgovoru autorica isto tako obara na osobne interpretacije pojedinih svojih kolega, koji su se isto tako okušali u jungovskim pokušajima interpretacije bajki, gdje su junacima i junakinjama pridavali normalan ljudski ego, a njihove su nevolje interpretirali kao odraz neuroze.

Neke praktične probleme interpretacije bajki autorica pokazuje na primjeru bajke *Tri pera* iz zapisa braće Grimm, gdje interpretira i nekoliko njezinih varijanti – kao npr. rusku, koja je naslovljena *Carevna-žaba*, u kojoj Ivan spaljujući žablju kožu svoje žene čini pogrešku, što je zapravo najrasprostranjeniji motiv koji se nalazi i u nekim posve drukčijim vezama u mnogim drugim bajkama i pritom Marie-Louise von Franz ističe kako spaljivanje životinjske kože nije uvijek samo po sebi pogubno, već ovisi o kontekstu. U okviru navedene interpretacije utvrđuje da je u njemačkoj varijanti riječ o izvlačenju anime iz dubine zemlje – utrobe Majke Prirode, a u ruskoj se priči anima mora izbaviti i od mračnog, negativnog boga oca.

Čini mi se da je potrebno naglasiti kako pojedine feministice kritiziraju jungovsku raspravu o *ženskim* i *muškim* arhetipovima – koncept anime (žena u muškarcu, oličenje ženskih psiholoških težnji u muškoj psihi) i animusa (muškarac u ženi, muško oličenje nesvjesnog u ženi) – apostrofirajući da su Jungovi arhetipovi sociokulturne konstrukcije, a ne vječne psihološke istine. Ipak, pojedine feministice i psihoanalitičarke slijede arhetipsku interpretaciju koju je iscizelirala Marie-Louise von Franz i rabe Jungovu analitičku psihologiju za osvjetljavanje ženskih tema u bajkama. Među njima je i npr. Torborg Lundell, koja je poznata po knjizi *Fairy Tale Mothers*, kao i, u našoj sredini više poznata, jungovska psihoanalitičarka Clarissa Pinkola Estés. S druge strane, i sama će Marie-Louise von Franz uzvratiti kritički udarac, optužujući pojedine sociološke i feminističke interpretacije za ideološke predrasude i izobličavanje osnovnih činjenica.

Podsjetimo još na jednu kritiku upućenu jungovskoj interpretaciji bajki. Naime, već je Jan de Vries upozorio da pripovijetka nije izravna i spontana tvorevina kao npr. san te da je prije svega književni oblik, i stoga se na nju ne može tako striktno primjenjivati arhetipska kritika analitičke psihologije kao što to čini Jung.

Međutim, sve te kritičke vizure ne smiju nas nikako omesti da uživamo u interpretacijskim svjetovima analitičke psihologije, slagali se ili ne s njima, a pritom je, čini mi se, korisno se podsjetiti jedne od temeljnih hermeneutičkih apoftegma, u ovom slučaju one Hansa-Georga Gadamera: "Svaka je interpretacija jednostrana". Ili kako kazuje Marie-Louise von Franz – interpretacija je umjetnost, a prostor unutar kojega se izvodi gotovo da je ispovjedaonica.

Suzana MARJANIĆ